

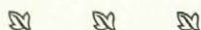
waarneemt, waar en hoeveel. Als het kan ook, of ze gaaf of afgevlogen zijn. Bij atalanta's is dat zoo mooi te zien: de overwinterde immigranten hebben verkleurde bruinzwarte vleugels, de hier geboren exemplaren, die ik al in Juli gezien heb, zijn prachtig diepzwart. Natuurlijk moeten ook vondsten van rupsen genoteerd worden en wie er verstand van heeft, zet er bij, of die al volwassen waren. Zoo kunnen we bijv. bij doodshoofdvinders ongeveer berekenen, wanneer de vlinders aankwamen. Wie niet alle soorten kent, die ik opgeef, neemt alleen de hem bekende, al is 't alleen maar desnoods de atalanta. Ziehier de lijst:

1. atalanta (*Pyrameis atalanta* L.).
2. distelvlinder (*Pyrameis cardui* L.).
3. gele lucernevlinder (*Colias hyale* L.).
4. oranje lucernevlinder (*Colias electo croceus* Fourcroy).
5. resedawitje (*Pontia daplidice* L.).
6. doodshoofdvinder (*Acherontia atropos* L.).
7. windepijlstaart (*Herse convolvuli* L.).
8. meekrapvlinder (*Macroglossum stellatarum* L.).
9. viervlakvlinder (*Oeonistis quadra* L.).

Het kan ook zijn, dat U een trek waarneemt van vlinders, die hier overigens wel thuis hooren. Witjes zijn daar bekend om. Noteer ook dat zorgvuldig. Zet Uw notities het heele seizoen voort en stuur ze mij tegen den winter, dan werk ik de vele gegevens, die ik hoop te ontvangen, zorgvuldig uit. Aarzel niet, ook slechts een gering aantal waarnemingen in te zenden. Mijn adres is: Oude IJsselstraat 12, Amsterdam-Z.

Wie over gegevens van vorige jaren beschikt, bijv. Mei-data (of nog vroeger) van atalanta's, of wie verleden jaar *daplidice* waargenomen heeft, of wie andere mededeelingen over trekkers kan doen, zou me een grooten dienst bewijzen, ze reeds nu op te zenden.

B. J. LEMPKE.

DE ZWEMMENDE KOP.

Eens heb ik toch wat raars gevangen! Het was zo te zeggen een zwemmende kop. Op een winterdag waren ik en mijn broer op visserij in de wiergronden ten noorden van het eiland. In de verte zwaaide een driehoek heen en weer uit het water. We werden nieuwsgierig en voeren er heen. Het leek een haaienvin maar spitsier en bijster groot. Voorzichtig naderde ons schuitje. De vis trok zich daar niets van aan. Toen legden we een stropje om de vin en namen het dier op sleeptouw. Het was bepaald handzaam! In ondieper water maakte hij grond en begon te slaan met de vinnen. We draaiden hem op zij, want hij was heel plat. Daarna volgde de vis gewillig. Met veel moeite haalden we hem op de wal. Hij was zowat rond en bijna een vaam lang. Wezenlijk een mooi dier: groen van boven en zilverig bezijen. 't Model van de huid was als van de poellomp (snotdolf) maar nog veel dikker. Hij had een

vogele-bek en grote ogen. De vis bleef op het droge kalm maar zuchtte erg". Zo beschreef mij een Wieringer visser de vangst van een maanvis. Door toeval kreeg ik korte tijd later, in December '35, zelf een maanvis in handen. Maanvissen zijn voor

Fig. 1. . . . dreigde de vis er af te glibberen.

onze kust nogal zeldzaam, maar zo om de drie jaar één, mag je in de wintermaanden wel op een vangst of een stranding rekenen. Het dier was gevonden op Schouwen en werd naar Leiden gestuurd om daar te worden afgegoten. Omdat de anatomie enkele aardige resultaten opleverde, zag ik reikhalzend uit naar een tweede exemplaar.

13 December 1938 wandelde ik op het strand ten noorden van het Wassenaarse Slag. Het was somber weer. Grote troepen zwarte zee-eenden dobberden op de vlakke grauwe zee. Meeuwen stapten rustig langs de waterlijn en deden zich tegoed aan de massa's zeesterren en grote-strandschelpen die waren aangespoeld. Ongeveer halfweg Katwijk zat een troep mantelmeeuwen. Ze gingen luid te keer en vochten onophoudelijk. Hun gedrag verbaasde mij, totdat ik, naderbij gekomen, in een zwinnetje een kolossale vis bemerkte. Een maanvis! Verheugd waadde ik er heen. Het dier was dood, maar nog in puike conditie. De schade, die de meeuwen hadden aangericht, was gering. Na van de eerste vreugde te zijn gekomen, constateerde ik tot mijn schrik, dat ik vergeten had schoenen en kousen uit te doen. En wat met het beest te beginnen? Het gevaarte was zo zwaar, dat ik er geen beweging in kon krijgen. Een paar schelpenvissers kwamen kijken wat ik daar uitvoerde in kniediep water. Niemand had ooit eerder zo'n „zeekakkelobbus" gezien. Met z'n allen tilden we tenslotte het dier op een schelpenkar. Langzaam reden we naar Katwijk. Bij elke stap van het paard schokte de kar en dreigde de vis er af te glibberen. Onder grote belangstelling van de bevolking legden we in Katwijk het zeemonster op een deur en droegen hem zo naar een vrachtauto, die ik inmiddels met hulp van het Leidse Museum gehuurd had.

Fig. 3. . . . in de veren te pluizen.

8 December 1939 spoelde bij Camperduin een maanvis aan. 's Morgens ontdekte de kustwacht hem vanuit de uitkijkpost op de duinen. Het was een zilveren gevaarte op een der golfbrekers. Even werd gedacht aan een hypermoderne magnetische mijn: gestroomlijnd en van ongekende explosiviteit. Een korporaal van de kustwacht, met veel belangstelling voor dieren, waagde zich er heen. Zijn theorie was, dat het een zeeschildpad was. Toen hij bemerkte, dat het een vis was van een ongewoon formaat, waarschuwde hij het Museum te Leiden.

Afgeschrikt door de hoge kosten van het vervoer, besloot ik het dier op het strand te ontleden. In één jaar tijds was er veel veranderd, ook bij zee. Alles was afgezet.

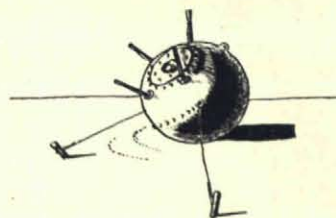

Fig. 2. . . . om gedemonteerd te worden.

Grimme mijnen lagen op het strand, gemeerd aan paaltjes, en wachtten om gedemonteerd te worden. Langs de vloedlijn lagen tal van goederen van verongelukte schepen. Dikke koeken stookolie besmeurden het zand. Talloze teerslachtoffers lagen dood aan de voet van de duinen. Sommige waren door een dikke laag teer veranderd in onherkenbare glimmende klompen. Anderen leefden nog en zaten steil overeind in de veren te pluizen. Meest alken en zeekoeten merkte ik op, maar ook andere soorten — tot scholeksters toe. De commandant van de kustwacht had bij de maanvis, die nu op het strand lag, een bordje doen plaatsen, met het verzoek het dier niet te beschadigen. Slechts de meeuwen hadden zich daaraan nauwelijks gestoord.

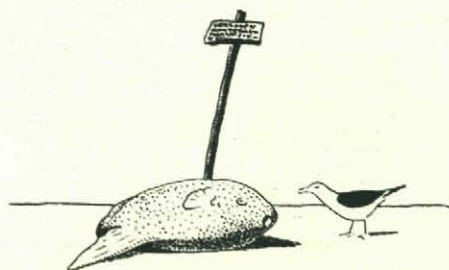

Fig. 4. . . . verzoek het dier niet te beschadigen.

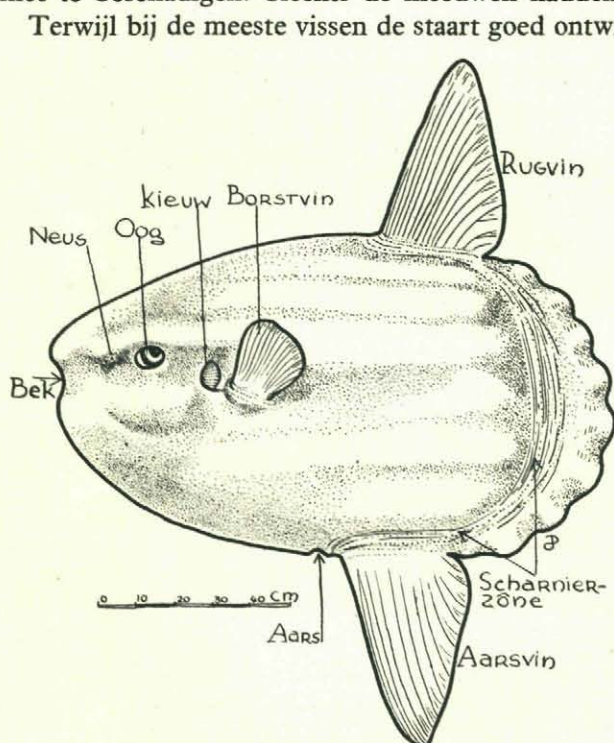

Fig. 5. De Camperduinse maanvis van links. Let op het nagenoeg ontbreken van een staart en de krachtige ontwikkeling van rug- en aarsvin.

worden getrokken door langs de schoudergordel lopende spieren. De elasticiteit van de huid trekt de vin omhoog tegen het lichaam. De bewegingen zijn tamelijk beperkt, evenals die van rug- en aarsvin. Deze worden elk bewogen door een complex spieren

heeft voor de voortbeweging, is deze bij de maanvis in het gedrang gekomen. Het lichaam eindigt botweg achter de rug- en aarsvin, zodat het dier de indruk maakt uit niets dan kop te bestaan. Kleine schubbetjes maken de dikke geplooidde huid ruw. Onderhuids bindweefsel omhult als een witte vezelige bast het gehele lichaam. De huid geeft voornamelijk stevigheid. Een belangrijk deel van de beenderen is (hoewel het een echte beenvis is!) kraakbenig. De bek is een ronde opening in de huid om een witte roofvogelsnavel. De neusgroefjes zijn heel klein. Het tamelijk grote oog is ingebed in een vochtrijk omhulsel. Slappe, halvemaanvormige klepjes bedekken de voorkant van de kieuwspleet. De borstvinnen kunnen omlaag

links en rechts van het lichaam, die beurtelings deze vinnen naar links en naar rechts trekken. Afzonderlijke delen van deze spieren zijn via pezen verbonden met afzonderlijke delen van de vin. Daardoor zijn golvende bewegingen van de vinnen mogelijk. De „staart” is een lange, gegolfde rand achter langs het lichaam. Langs een geplooid scharnierzone is hij enigszins beweeglijk verbonden met het lichaam. Een dozijn zwakke spiertjes links en rechts beweegt de staart heen en weer. Jonge maanvissen hebben nog een echte staart, maar deze gaat in de loop van hun ontwikkeling verloren. In tegenstelling met andere vissen zwemt de maanvis uitsluitend door te wrikken met rug- en aarsvin. Met de staart wordt gestuurd, terwijl de borstvinnen

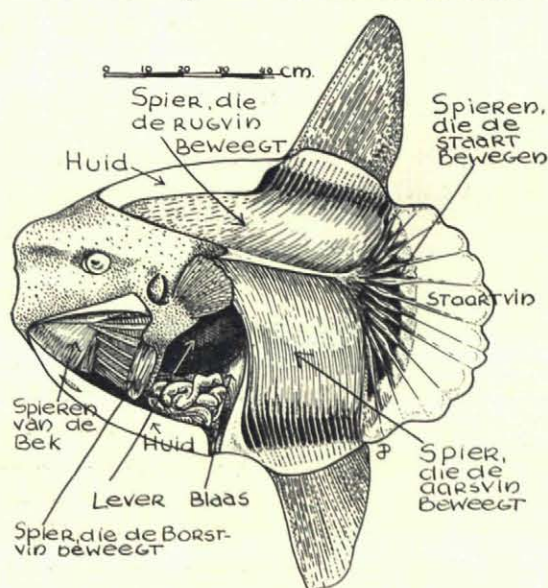

Fig. 6. De Katwijkse maanvis van links. Let op de krachtige spieren aan rug- en aarsvin en op de kleine spiertjes van de staart.

der kieuwdekselbeentjes omhoog. Dit beentje ziet er heel anders uit dan gewoonlijk en doet hier dienst als hefboompje. De beweging van dit hefboompje wordt door twee andere kieuwdekselbeenderen, die vervormd zijn tot een soort pees, overgebracht naar de hoek van de onderkaak. Via deze pees en dat hefboompje trekken dus spieren achter in de kop de onderkaak omlaag. Via de mondhoek doen zij bovendien de bovenkaak omhoog wentelen. Dit mechaniek werd ontdekt door Van Dobben bij een dier, dat enkele jaren geleden strandde bij den Helder. Maar bij dat dier waren nog meer rare dingen. Een deel van de spieren rechts ontbrak en de linkerkaakhelft droeg helemaal geen spieren. De drie dieren, die ik zag, waren in grote trekken gelijk en hadden meer spieren dan het beest van den Helder. Een van de exemplaren had een flink aantal blaaswormen in zijn kaakspieren. Het is niet ondenkbaar, dat het dier van Van Dobben, door een of andere ziekte een deel van de spieren heeft verloren.

dienst doen als hoogteroer. Een krachtige waterstraal uit de kleine kieuwspleet schijnt te helpen bij het sturen (Damant, 1925). Van de ingewanden vallen vooral op de grote lever en de blaas. De maag is klein. Onwaarschijnlijk klein zijn de hersenen; alleen de gezichtscentra zijn enigermate ontwikkeld.

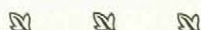
Heel merkwaardig is ook de bouw van de bek. De afzonderlijke beenstukken van onder- en bovenkaak, die bij de meeste vissen beweeglijk zijn, vormen een stevige roofvogelsnavel met scherpe randen. Het sluiten van de bek gaat op normale wijze door samentrekking van een spier, die aanhecht in de mondhoek. Voor het openen dient een heel uitzonderlijk mechaniek. Spieren trekken in de omgeving van de kieuwspleet één

Het zou interessant zijn te weten, of zulke vergaande degeneratie van spieren meer bij maanvissen voorkomt.

Voor een parasitoloog is een maanvis een soort lui-lekkerland. Op de huid zijn vastgezogen *Tristoma molae* en „ingegraven” *Laemargus muricatus*. Tussen de kieuwen leven meestal vele exemplaren van *Cecrops latreilli* en veroorzaken hier zware misvormingen van de kieuwplaatjes. Lever en een deel van de spieren zien gevlekt van de vele blaaswormen (*Floriceps saccatus*). In de darm huizen tal van trematoden (*Accadocoelium*) en lintwormen (o.a. *Ancistrocephalus microcephalus*).¹⁾

Over het leven van de maanvis (*Orthogoriscus mola* L.) is als bij zoveel dieren van de open zee bitter weinig bekend. Hij leeft, behalve van zeer grof plankton, ook van vissen, zelfs van tamelijk snel zwemmende, en komt voornamelijk voor in warmere zeeën. Verschillende waarnemers bevestigen het verhaal van den Wieringer visser en zagen het dier, zelfs in volle zee, rustig aan de oppervlakte drijven.

JOOST TER PELKWIJK.

WILDRIJK.

Wie zich per auto, per fiets of te voet over den grooten weg langs het Noord-hollandsch kanaal naar Texel begeeft (thans het heerlijk doelwit voor vele duizenden) ziet omtrent Sint Maartensvlotbrug het wijde „nieuwe” polderland voor zich open liggen. Ge weet wel: de Zijpe en het Koegras, de Wieringerwaard en de Anna-Pauwlonapolder. Naar rechts, achter den alouden Westfrieschen Zeedijk hebben we Schagen, naar links in de verte de grijze duinen van Callantsoog en vooruit de groote vlakte, eertijds zoo arm aan geboomte, dat er de mare van ging, hoe paarden, daar geboren en getogen, zouden schrikken bij het aanschouwen van een boom.

Zoo was het nog honderd jaar geleden. In de aantrekkelijke inleiding van „Teun de Jager” zegt Hildebrandt: „Wie nog hooger noordwaarts op wil (n.l. na Schoorl) moet eerst zijn rekening met het geboomte sluiten; want hem toeft niets anders dan het Hondsbosch, dat in het geheel geen bosch is, daarna de Zijpe, Westfrieslands grootste drooggemaakte vlakte en dan de woestijn van het Koegras, totdat hij bij den Helder in het Marsdiep staat te staren en aan den oostkant het eiland Texel ziet opdoemen, waar reizigers van verzekeren, dat er een lief boschje bestaat, tusschen den Burg en het Schild, nietig overschot van vroegere woudpracht”.

De Camera Obscura verschaft ons nog wel meer aardige gegevens omtrent het Nederlandsch Landschap van een eeuw geleden.

Ieder bezoeker van Texel weet nu wel, dat het Boschje aan den Hoogen Berg nu niet precies genoemd mag worden een „overschot van vroegere woudpracht”, maar veeleer een verdienstelijke en nog al goed geslaagde poging tot bebossching of parkaanleg. Dat lukte in de luwte van het bergje. Vanouds heeft men in dit ruwe winderige hoekje van ons land geprobeerd boomen aan den groei te brengen.

1) De determinatie van de parasieten dank ik aan Dr. J. H. Schuurmans Stekhoven.